

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПЕРЕВИЩЕННЯ ВІЙСЬКОВОЮ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ВЛАДИ ЧИ СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY FOR EXCEEDING AUTHORITY OR OFFICIAL AUTHORITY BY A MILITARY OFFICIAL: THEORETICAL AND LEGAL CHARACTERISTICS

Моїсєєв М.С., к.ю.н.

У статті здійснено теоретико-правову характеристику адміністративної відповідальності за перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень. За результатами вивчення норм чинного національного адміністративно-деліктного законодавства констатовано, що даний адміністративний проступок віднесений законодавцем до числа військових адміністративних правопорушень. Під юридичним складом перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень запропоновано розуміти сукупність ознак (об'єктивних та суб'єктивних), за наявності яких протиправне винне діяння можна кваліфікувати як умисне вчинення військовою службовою особою дій, що явно виходять за межі наданих цій особі прав чи повноважень. Характерною особливістю адміністративної відповідальності за перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень визначено застосування до особи-правопорушника заходів адміністративно-правового примусу, серед яких штраф або арешт з утриманням на гауптвахті. З'ясовано, що перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень може мати наслідком притягнення особи не тільки до адміністративної, але й до кримінальної відповідальності. На підставі вивчення особливостей юридичного складу перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень окремо як військового адміністративного правопорушення та військового кримінального правопорушення виділено такі спільні ознаки: схожий об'єкт посягання, яким є встановлений порядок службової діяльності у сфері реалізації військовими службовими особами своїх прав і виконання обов'язків; однаковий суб'єкт, яким виступає військова службова особа; суб'єктивна сторона правопорушення характеризується умисною формою вини. Водночас зауважено й на ряді характерних відмінностей між адміністративною та кримінальною відповідальністю за перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень, до яких віднесено форми прояву об'єктивної сторони, наслідки вчинення правопорушення, заходи відповідальності тощо.

Ключові слова: військова службова особа, військове адміністративне правопорушення, військове кримінальне правопорушення, адміністративна відповідальність, кримінальна відповідальність.

The article provides a theoretical and legal characterization of administrative responsibility for exceeding authority or official authority by a military official. According to the results of the study of the norms of the current national administrative-delinquency legislation, it was established that this administrative offense was classified by the legislator as one of the military administrative offenses. Under the legal structure of the excess of power or official authority by a military official, it is proposed to understand a set of signs (objective and subjective), in the presence of which an illegal criminal act can be qualified as the intentional commission of actions by a military official that clearly go beyond the limits of the rights granted to this person or powers. A characteristic feature of administrative responsibility for exceeding authority or official powers by a military official is the application of administrative and legal coercion measures to the offender, including a fine or arrest with guard duty. It has been found that the excess of power or official authority by a military official may result in the person being held not only administratively, but also criminally liable. Based on the study of the features of the legal composition of the military official's excess of power or official powers separately as a military administrative offense and a military criminal offense, the following common features were identified: a similar object of encroachment, which is the established order of official activity in the sphere of military officials' exercise of their rights and execution duties; the same subject represented by a military official; the subjective side of the offense is characterized by an intentional form of guilt. At the same time, a number of characteristic differences between administrative and criminal responsibility for exceeding power or official powers by a military official were noted, which include the forms of manifestation of the objective party, the consequences of committing an offense, measures of responsibility, etc.

Key words: military official, military administrative offense, military criminal offense, administrative liability, criminal liability.

Вступ. Захист національної безпеки та оборона держави є невід'ємними елементами забезпечення національних інтересів в умовах її взаємодії з іншими країнами в міжнародному співтоваристві. Функції із захисту незалежності та територіальної цілісності головним чином виконуються військовослужбовцями, до обов'язків яких входить дотримання норм діючого національного законодавства. Правопорушення, що можуть бути вчинені військовослужбовцями, становлять підвищену суспільну небезпеку, тому засади юридичної відповідальності, у тому числі адміністративної, мають бути законодавчо врегульовані та обов'язково передбачати застосування певних заходів примусу до осіб-правопорушників.

Метою статті є здійснення теоретико-правової характеристики адміністративної відповідальності за перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень.

Виклад основного матеріалу. Дослідження норм чинного національного адміністративно-деліктного законодавства дозволяє констатувати, що одним із військових адміністративних правопорушень, за вчинення якого передбачено застосування заходів адміністративно-правового примусу, є перевищення військовою службовою

особою влади чи службових повноважень. Зазначене підтверджується розташуванням норми, якою встановлено адміністративну відповідальність за умисне вчинення військовою службовою особою дій, що явно виходять за межі наданих цій особі прав чи повноважень, у главі 13-Б Особливої частини Кодексу України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (далі – КУпАП) під відповідною назвою «Військові адміністративні правопорушення». Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 172¹⁴ КУпАП у розумінні законодавця під перевищенням військовою службовою особою влади чи службових повноважень слід розуміти умисне вчинення дій, які явно виходять за межі наданих цій особі прав чи повноважень [1].

Фактичною підставою притягнення особи-правопорушника до адміністративної відповідальності є вчинення нею протиправного винного діяння, що кваліфікується за сукупністю певних ознак як адміністративне правопорушення, передбачене відповідною нормою КУпАП. У даному випадку перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень не є виключенням, тому підставою притягнення особи-правопорушника до адміністративної відповідальності за ст. 172¹⁴ КУпАП є факт вчинення діяння, що може кваліфікуватися за відповідною час-

тиною вказаної норми. Відтак необхідним є встановлення елементів юридичного складу досліджуваного військового адміністративного правопорушення шляхом характеристики його об'єктивних та суб'єктивних ознак.

Під юридичним складом адміністративного проступку слід розуміти сукупність ознак єдності об'єктивних і суб'єктивних характеристик, які потрібні для визначення такого діяння правопорушенням (об'єкт проступку; об'єктивна сторона; суб'єкт проступку; суб'єктивна сторона) [2, с. 293; 3, с. 94]. Отже під юридичним складом перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень як одного з виду військових адміністративних правопорушень доцільно розуміти сукупність ознак (об'єктивних та суб'єктивних), за наявності яких протиправне винне діяння можна кваліфікувати як умисне вчинення військовою службовою особою дій, що явно виходять за межі наданих цій особі прав чи повноважень.

З метою характеристики об'єктивних ознак військового адміністративного правопорушення, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 172¹⁴ КУпАП, необхідно з'ясувати що саме є об'єктом посягання та розкрити об'єктивну сторону даного адміністративного проступку.

Безпосереднім об'єктом цього правопорушення є встановлений порядок службової діяльності у сфері реалізації військовими службовими особами своїх прав і виконання обов'язків. У разі вчинення цього адміністративного правопорушення щодо військовослужбовця обов'язковим додатковим об'єктом виступають честь та гідність особи [4, с. 75].

Об'єктивна сторона досліджуваного військового адміністративного правопорушення полягає в активних діях військової службової особи всупереч інтересам військової служби, з перевищенням наданої їй влади та службових повноважень [4, с. 75]. Перевищення влади має свій прояв у діях службової особи, яка маючи владні повноваження стосовно підлеглих або більш широкого кола осіб, під час виконання своїх владних чи організаційно-розпорядчих функцій виходять за межі цих повноважень [5]. У свою чергу сутність перевищення службових повноважень слід розкрити як дії службової особи, яка не має владних функцій і виходить під час виконання своїх адміністративно-господарських функцій за межі своїх повноважень, або дії службової особи, яка має владні повноваження, але у конкретному випадку перевищує не їх, а інші свої повноваження, або перевищує свої владні повноваження стосовно осіб, які не входять до числа підлеглих [6; 7; 8].

Звернемо увагу, що основні обов'язки військовослужбовців (як загальні, так і спеціальні) нормативно закріплено у Статуті внутрішньої служби Збройних Сил України, затвердженому Законом України від 24 березня 1999 року, та у Дисциплінарному статуті Збройних Сил України, затверджених Законом України від 24 березня 1999 року № 551-ХІV. У відповідності до ст.ст. 11, 16, 49 Статуту внутрішньої служби ЗСУ та ст. 4 Дисциплінарного статуту ЗСУ кожний військовослужбовець зобов'язаний свято і непорушно додержуватися Конституції України та законів України, Військової присяги, сумлінно і чесно виконувати свій військовий обов'язок, виконувати службові обов'язки, що визначають обсяг виконання завдань, доручених йому за посадою, бути зразком високої культури, скромності й витримки, берегти військову честь, захищати свою й поважати гідність інших людей, завжди пам'ятати, що за їх поведінкою судять не лише про них, а й про ЗСУ в цілому, не допускати негідних вчинків самому та утримувати від їх вчинення товаришів по службі [9; 10].

Суб'єкт перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень як військового адміністративного правопорушення вказаний безпосередньо у ст. 172¹⁴ КУпАП і ним є військова службова особа. Коло осіб, хто відноситься до військових службових осіб,

надається у примітці до ст. 172¹³ КУпАП, а саме військові начальники, а також інші військовослужбовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування [1].

Суб'єктивна сторона будь-якого адміністративного проступку проявляється у вині, тобто внутрішньому психічному ставленні осудного дієздатного суб'єкта до вчиненого ним правопорушення та його шкідливих наслідків [11, с. 499]. Із суб'єктивної сторони перевищення влади та службових повноважень характеризується умисною формою вини [12].

Характерною особливістю адміністративної відповідальності за перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень є застосування до особи-правопорушника певних засобів державної дії, тобто адміністративних стягнень. Аналіз ст. 172¹⁴ КУпАП показує, що у разі вчинення передбаченого цією нормою військового адміністративного правопорушення до військової службової особи можуть бути застосовані такі заходи адміністративно-правового примусу, як штраф або арешт з утриманням на гауптвахті. Важливо звернути увагу, що мова йде про застосування альтернативного адміністративного стягнення: або штраф, або арешт з утриманням на гауптвахті. При цьому розмір штрафних санкцій, а також строк арешту з утриманням на гауптвахті буде напряму залежати від обставин справи та кваліфікації адміністративного проступку за відповідною частиною ст. 172¹⁴ КУпАП. За загальним правилом умисне вчинення дій, які явно виходять за межі наданих цій особі прав чи повноважень, має своїм наслідком накладення штрафу (від ста до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) або арешт з утриманням на гауптвахті (до десяти діб). У разі ж кваліфікації діяння за ч. 2 ст. 172¹⁴ КУпАП адміністративний штраф є вищим (від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), що стосується і арешту з утриманням на гауптвахті (строк довший – від десяти до п'ятнадцяти діб).

В рамках наукового пізнання слід зазначити, що перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень може мати наслідком притягнення особи не тільки до адміністративної, але й до кримінальної відповідальності. Зазначене підтверджується, зокрема, тим, що у Кримінальному кодексі України від 5 квітня 2001 року (далі – КК України) теж передбачено відповідальність за умисне вчинення дій, які явно виходять за межі наданих цій особі прав чи повноважень, що закріплена у ст. 426¹. Структурне розташування цієї норми у розділі ХІХ Особливої частини КК України свідчить про віднесення перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень до числа військових кримінальних правопорушень, тобто кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби [13].

Відтак з метою відмежування адміністративної відповідальності за перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень від кримінальної за такі ж діяння необхідно розкрити юридичний склад вказаного військового кримінального правопорушення.

До об'єктивних ознак військового кримінального правопорушення, передбаченого ст. 426¹ КК України, відносяться об'єкт посягання та об'єктивна сторона цього правопорушення. Родовим об'єктом перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень виступають суспільні відносини, що регулюють встановлений законом порядок здійснення військовими командирами (начальниками) своїх функцій. Основний безпосередній об'єкт військового кримінального правопорушення – це порядок виконання військовими службовими особами військових формувань України своїх

повноважень із забезпечення військового правопорядку у різних сферах; додатковий факультативний безпосередній об'єкт – особисті права та свободи людини і громадянина, власність, інші блага. Завдання шкоди такому додатковому безпосередньому об'єкту є обов'язковою умовою кримінальної відповідальності і водночас критерієм розмежування цього кримінального правопорушення від дисциплінарного проступку [14, с. 93].

Беручи до уваги зміст окремих частин ст. 426¹ КК України [13] слід зазначити, що об'єктивна сторона перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень може виражатися у таких формах: 1) умисне вчинення дій, які явно виходять за межі наданих цій особі прав чи повноважень (ч. 1); 2) застосування нестатутних заходів впливу щодо підлеглого; 3) перевищення дисциплінарної влади; 4) застосування насильства щодо підлеглого. Важливо враховувати, що для встановлення об'єктивної сторони військового кримінального правопорушення, передбаченого ст. 426¹ КК України, мають бути у наявності три обов'язкові ознаки, серед яких наявність діяння, суспільно небезпечних наслідків, причинного зв'язку між діянням та суспільно небезпечними наслідками. Суспільно небезпечними наслідками є шкода (збиток), що заподіюється злочинним діянням суспільним відносинам, охоронюваним кримінальним законом, або як реальна небезпека (загроза) заподіяння такої шкоди [15, с. 124]. Суспільно небезпечні наслідки через перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень з урахуванням вимог ч. 1 та 2 ст. 426¹ КК України можуть виражатися в заподіянні істотної шкоди, спричиненні тяжких наслідків. Визначення істотної шкоди та тяжких наслідків містить примітка 2 до ст. 425 КК України. У розумінні законодавця істотною вважається шкода (якщо вона полягає у заподіянні матеріальних збитків), яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, а тяжкими наслідками за тієї самої умови вважається шкода, яка в п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян [13].

Суб'єктом військового кримінального правопорушення, відповідальність за вчинення якого визначена у ст. 426¹ КК України, є військова службова особа. Згідно примітки 1 до ст. 425 КК України під військовими службовими особами розуміються військові начальники, а також інші військовослужбовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування [13]. Із суб'єктивної сторони перевищення влади та службових повноважень характеризується умисною формою вини. Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень може бути лише у формі прямого або непрямого умислу. Інтелектуальний елемент умислу в даному випадку складається з усвідомлення особою суспільно небезпечного характеру своїх дій і передбачення можливості або неминучості настання суспільно небезпечних наслідків [14, с. 94].

Останнім, що варто визначити у дослідженні особливостей кримінальної відповідальності за перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень, є види кримінальних покарань. З аналізу різних частин ст. 426¹ КК України видно, що до особи-правопорушника може застосовуватися обмеження волі або позбавлення волі. Вибір того чи іншого виду кримінального покарання звісно залежить від кваліфікації відповідного діяння за певною частиною ст. 426¹ КК України. Так згідно ч. 1 ст. 426¹ КК України за умисне вчинення дій, які явно виходять за межі наданих цій особі прав чи повноважень, якщо ці дії заподіяли істотну шкоду може бути застосоване альтернативне покарання, тобто або обмеження волі (від двох до п'яти років), або позбавлення волі (від двох до п'яти років). Діяння, що кваліфікуються як перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень за іншими частинами ст. 426¹ КК України, мають своїм наслідком застосування покарання у вигляді позбавлення волі.

Висновки. За результатами здійсненої теоретико-правової характеристики адміністративної відповідальності за перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень необхідно зазначити наступне. Вивчення норм чинного національного адміністративно-деліктного законодавства дозволяє констатувати, що даний адміністративний проступок віднесений законодавцем до числа військових адміністративних правопорушень. Під юридичним складом перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень доцільно розуміти сукупність ознак (об'єктивних та суб'єктивних), за наявності яких протиправне винне діяння можна кваліфікувати як умисне вчинення військовою службовою особою дій, що явно виходять за межі наданих цій особі прав чи повноважень. Характерною особливістю адміністративної відповідальності за перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень є застосування до особи-правопорушника заходів адміністративно-правового примусу, серед яких штраф або арешт з утриманням на гауптвахті. З'ясовано, що перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень може мати наслідком притягнення особи не тільки до адміністративної, але й до кримінальної відповідальності. Вивчення особливостей юридичного складу перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень окремо як військового адміністративного правопорушення та військового кримінального правопорушення дозволяє виділити такі спільні ознаки: 1) схожий об'єкт посягання, яким є встановлений порядок службової діяльності у сфері реалізації військовими службовими особами своїх прав і виконання обов'язків; 2) однаковий суб'єкт, яким виступає військова службова особа; 3) суб'єктивна сторона правопорушення характеризується умисною формою вини. Водночас є й ряд характерних відмінностей між адміністративною та кримінальною відповідальністю за перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень, серед яких: форми прояву об'єктивної сторони, наслідки вчинення правопорушення, заходи відповідальності тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 80731-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додат. до № 51. Ст. 1122.
2. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
3. Павлов Д. М. Адміністративне право : Загальна частина : Конспект лекцій. К. : МАУП, 2007. 136 с.
4. Військові адміністративні правопорушення : науково-практичний коментар / С. С. Вітвіцький, М. Ю. Веселов, О. М. Нестеренко, П. С. Спринцев. Харків : Право, 2024. 182 с.
5. Прокопенко В. В. Науково-практичний коментар до ст. 172-14 Кодексу про адміністративні правопорушення України. URL: <http://www.jurists.org.ua/administrative-law/7093-naukovo-praktichnyy-komentar-do-st-172-14-kodeksu-pro-admstrativn-pravoporushennya-ukrayini.html>.
6. Постанова Димитровського міського суду Донецької області від 15.03.2024 р. у справі № 226/605/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117698456>.

7. Постанова Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області від 07.02.2024 р. у справі № 233/593/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116823029>.
8. Постанова Добропільського міськрайонного суду Донецької області від 27.02.2024 р. у справі № 227/464/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117420306>.
9. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 548-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22–23. Ст. 194.
10. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 551-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22–23. Ст. 197.
11. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. / [Остапенко О. І., Ковалів М. В., Єсімов С. С. та ін.] ; [Вид. 2-е, доп.] Львів : СПОЛОМ, 2021. 616 с.
12. Постанова Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області від 27.05.2024 р. у справі № 495/4747/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119326480>.
13. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
14. Давлатов Ш. Б., Савченко А. С., Саленко А. А. Кримінальна відповідальність за перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2023. Випуск 76: частина 2. С. 91–95.
15. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2010. 456 с.